

Alle kinderen aan de praat krijgen

Dialogisch onderwijzen

Een van de leukste dingen van het lesgeven in de onderbouw is gesprekken voeren met de kinderen. Welke leerkracht geniet er nu niet van hun originele gedachtesprongen en bijzondere opmerkingen? Hoe zien de kinderen de wereld, wat houdt ze bezig? Daarover valt veel te zeggen. Gesprekken met jonge kinderen zijn niet alleen vermakelijk, maar ook erg leerzaam.

Marianne Verhallen is netwerklid van HJK en trainer, adviseur en ontwikkelaar bij Resulto Onderwijsadvies

We nemen een kijkje bij juf Kim in groep 1. Roan draait op zijn stoel en wil graag iets vertellen. Hij heeft een nieuwe jas en er ontstaat een gesprek over de rits in het bijzonder:

Roan: 'Juf, juf, ik heb een nieuwe jas met zo'n zzzzp.' *(maakt het gebaar van iets dichtritsen)*

Juf Kim: 'Wauw, dat is interessant. Vertel eens. Heb je een nieuwe jas gekregen?'

Roan: 'Met zo'n ding zo ... zzzp, jas dichtdoen.'

Juf Kim: 'Ah. Je hebt een nieuwe jas met een zzzp, rits! Zzzzp doet de rits.'

Roan: 'Een rit ... rits.'

Juf Kim: 'Dus je doet zzzp met de rits en dicht is je jas. Handig hè?' *(Roan knikt)* 'Wie heeft er nog meer een rits?' *(ze ziet bij verschillende kinderen, onder andere bij Aydin, onbegrip)* 'Wacht. Kijk! Hier in mijn broek *(wijst)* en mijn tas heeft een rits.' *(ze ritst haar tas open en dicht en toont plaatjes van ritsen op het digibord)* 'Aydin, heb jij ook een rits? Vertel eens...' *(juf Kim stimuleert eerst Ayden en daarna andere kinderen om te vertellen over hun ervaringen met ritsen)*

Tijs: *(wijst op het plaatje)* 'Het lijkt een hek!'

Juf Kim: 'Wat zegt Tijs nou? Het lijkt op een..., Sem?' *(Sem knikt nee)* 'Op een hek? Vind je dat ook? Nee? Wie vindt dat ook?' *(er begint een discussie of een rits lijkt op een hek. Juf Kim vraagt om argumenten)*

Ellis: 'Ha, ha, kan niet: een hek. Het is voor je jas.'

Cas: 'En voor je broek.'

Juf Kim: 'Yes! En wat heeft nog meer een rits? Praat daar eens met je schoudermaatje over.' *(juf Kim stimuleert de kinderen tot het bedenken van voorbeelden en bespreekt ze kort samen na. Vervolgens vraagt ze naar de functie van een rits)*

Denkcontwikkeling

Gesprekken ontstaan vaak spontaan. Taal heeft in de eerste plaats een sociale component. Een kind

brengt iets ter sprake, je gaat erop in en voor je het weet voer je een gesprek. Praten met elkaar is belangrijk voor de taalontwikkeling. Kinderen leren in conversaties met anderen nieuwe woorden en zinsconstructies, en breiden met hun kennis van de wereld al pratend en luisterend hun taalbegrip en uitdrukkingsvaardigheid uit. Op school zijn gesprekken belangrijk als vorm van dialogisch onderwijzen. De leerkracht daagt de kinderen door prikkelende vragen uit om met elkaar te praten en te denken. Er wordt gezamenlijk *nieuwe kennis* geconstrueerd. Hoe zorg je dat kinderen daar veel van opsteken? Het is belangrijk om te beseffen dat het niet alleen gaat om de taalontwikkeling, maar ook om de denkcontwikkeling: die twee gaan altijd samen op.

Taal en denken

Taalontwikkeling, en met name woordenschat, is van het begin af aan verbonden met kennisopbouw (Stahl & Nagy, 2006; Verhallen & Heinrichs, 2015). Bij het leren van de eerste woordjes moeten allerlei zaken uit de werkelijkheid met elkaar gecombineerd worden. Een simpel woord als 'hond' heeft niet alleen betrekking op de teckel van de burens, maar ook op alle honden in het park én op Pongo van de 101 Dalmatiërs. Bij het leren van een woordbetekenis worden de generaliserende kenmerken gezocht (een hond heeft vier poten en een staart, blaft en moet worden uitgelaten) en gebundeld tot een woordconcept (de betekenis van 'hond'). Omdat generaliseren en conceptvorming ontegenzeggelijk denkacties zijn, gaat het in de taal-woordenschatontwikkeling tegelijk om denkcontwikkeling. Gesimplificeerd weergegeven wordt achter een woordlabel een pakketje kennis gevuld. Zo komt in de groep van juf Kim niet alleen de nieuwe woordvorm 'rits' aan de orde, maar ook wordt een nieuw concept gevuld en de relatie met andere sluitingen, zoals

Vragen	Niveau
- 'Wat heb je gisteren gedaan?' - 'Wie heeft er (ook) weleens...? Vertel eens...' - 'Wie kent ook...?'	Rapporteren: - Ervaringen en gedachten verwoorden
- 'Wat vind je van...?' - 'Wat vind je beter, leuker, lekkerder of mooier...?' - 'Hoe denk je over...?'	Mening vragen: - Persoonlijke standpunten verwoorden
- ('Kun je ook uitleggen'): 'Waarom?', 'Waardoor?', 'Hoe komt het dat...?' - 'Waarvoor zouden ... zijn?', 'Waarmee zou...?' - 'Wat betekent dat voor...?' - 'Hoe kunnen we zorgen dat?', 'Hoe kunnen we erachter komen dat...?'	Redeneren: - Oorzaak-gevolg - Middel-doel - Concluderen - Probleem oplossen
- 'Waarom zou ... dat zeggen?' - 'Wat zou ... nu vinden?'	Projecteren: - Verplaatsen in de gevoelens of de gedachten van anderen

Figuur 1 – Vragen op cognitief niveau

verschillende denkprocessen uitlokken. Een vraag naar persoonlijke ervaringen ('Wie heeft er ook weleens...? Vertel eens...') lokt een beschrijving uit, terwijl een vraag als 'Waarom denk je dat...?' cognitief veel complexer is. Het is belangrijk om je als leerkracht te realiseren op welk cognitief niveau je de vragen stelt (zie figuur 1 'Vragen op cognitief niveau' hierboven voor meer voorbeeldvragen). We gaan terug naar de klas van juf Kim. Ze bouwt het gesprek geleidelijk op door niet direct te vragen 'Waarom hebben jassen en broeken vaak een rits?' Ze geeft de kinderen eerst de tijd om hun ervaringen te verwoorden. Ze brengt het gesprek op een hoger cognitief niveau en stimuleert tot redeneren door te vragen: 'Wat is handiger: een rits of knopen?'

Na het overleg in tweetallen ontvouwt zich het volgende gesprek tussen juf Kim en de kinderen:

Sarah: 'Nou, een rits is snel zzp dicht.'
Juf Kim: 'Je kunt een rits snel dichtdoen? Dat hebben jij en Tom bedacht? Kun je daar meer over vertellen?'
Sarah: 'Ja, en open.'
Juf Kim: ...
Tom: 'Ja, en mooi.'
Juf Kim: 'Dus een rits gaat snel open en dicht en is mooi? Wie dacht dat ook?' (*kinderen krijgen de ruimte om te vertellen*)
Juf Kim: 'Maar knopen gaan toch ook open en dicht en zijn toch ook mooi? Als je nu moet kiezen tussen een nieuwe jas met een rits en een nieuwe jas met knopen.'

Er zijn allerlei mogelijkheden en het verloop van het gesprek ligt niet vast. Juf Kim kan het gesprek nog verder verdiepen op het niveau van projecteren ('Zou Roan net zo blij zijn als de jas knopen had?'). Of ze kan kinderen uitnodigen om na te denken over een probleem ('Hoe zou je een jas dichtdoen als er geen knopen of ritsen bestonden?'). Maar het is inmiddels een kwartier verder en tijd om voor te lezen, een situatie waarin opnieuw leerzame gesprekje kunnen ontstaan.

Do's en don'ts

Geef kinderen de tijd voor het voeren van een goed gesprek. Spreekijd en nadenktijd! In een studie naar het taalgebruik in groep 2 bleek dat er in de klas slechts 12 procent van de tijd door kleuters wordt gesproken. De leerkracht bleek het meest aan het woord te zijn (Manders & Aarnoutse, 1997). Van de overgebleven tijd nemen de taalvaardige leerlingen de meeste spreekijd in. Begin in gesprekken bij jezelf, en neem tijdens gesprekken alleen een beurt als dat echt nodig is. Roep jezelf regelmatig een halt toe. Beperk je tot minimale responsen als 'Oh' en 'Hm' en durf stiltes te laten vallen. Geef de kinderen nadenktijd door na een vraag een pauze te laten vallen of geef de kinderen de gelegenheid om kort in tweetallen te overleggen. Verder is het van belang om de juiste vragen te stellen (Henrichs & Verhallen, 2016), waarbij je voor ogen houdt wat je wilt bereiken op het gebied van taal én denken. Breng kinderen niet in verlegenheid door een vraag te stellen waarop ze het antwoord schuldig moeten blijven. Mik op de zone van de naaste ontwikkeling, zodat ze al pratend en denkend samen een hoop leren. 🌟

Literatuur

- Alexander, R.J. (2008). *Towards Dialogic Teaching: rethinking classroom talk*. Cambridge, MA: Dialogos.
- Manders, D., & Aarnoutse, C. (1997). Kleuters leren te weinig hun taal te gebruiken. *Didactief en School*, 27 (6), 6-9.
- Stahl, S.A., & Nagy, W.E. (2006). *Teaching word meanings*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Veen, C. van der, Kruistum, C. van, & Oers, B. van (2016). MODEL2TALK. Dialogische gesprekken in de kleuterklas. *Beter Begeleiden Magazine*, 11 (6), 10-13.
- Verhallen, M., & Henrichs, L. (2015). Samen aan het woord. *HJK*, 43 (2), 22-25.
- Verhallen, M., & Walst, R. (2001). *Taalontwikkeling op school. Handboek voor interactief taalonderwijs*. Bussum: Coutinho
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological functions*. Cambridge, MA: Harvard University Press.